

بررسی مفهوم نجات در قرآن و عهدجدید

سامیه حسینی

(دانش آموخته سطح سه مدرسه علمیة نرجس)

چکیده

نجات مسیحی از نظر ماهیت با نجاتی که در اسلام مطرح است، تفاوت‌های بسیار اساسی دارد. از نگاه اسلام هرچند خداوند نجات‌بخش است؛ اما انسان با اختیار و نقش فعال خود با فراهم‌نمودن شرایطی خاص، پذیرنده نجات الهی است؛ اما نجات در مسیحیت پیوندی اساسی با شخص عیسی به‌عنوان منجی (و نه پیامبر) دارد. از این‌رو، اعلام ایمان به نجاتی که عیسی مسیح برای بشریت به ارمغان آورده، اساس مسیحیت رایج است. در این اعتقاد که بر مبانی خاص انسان‌شناسی، مسیح‌شناسی و خداشناسی مسیحی استوار گردیده است، انسان در اسارت گناه و مرگ بوده، و از ناحیه خود قابلیت نجات را ندارد. لذا خداوند با حضور مستقیم خود در کالبد عیسی ناصری و با فدیة یا قربانی‌شدنش، توان گناه انسان را پرداخت کرده و او را از اسارت گناه نجات می‌دهد. **کلیدواژگان:** جات، قرآن کریم، عهدجدید، گناه اولیه، فیض، گناه، نجات‌شناسی.

مقدمه

نجات‌شناسی از مسایل اساسی مهم الاهیاتی در دو دین اسلام و مسیحیت است؛ از این‌رو سزاوار است به صورت تطبیقی بررسی شود. اصولاً نجات مسیحی از نظر ماهیت با نجاتی که در اسلام مطرح است، تفاوت‌های بسیار اساسی دارد. حقیقت نجات در اسلام، یک معنای عدمی و سلبی است و به‌معنای خلاصی و با دوری از مصیبت، سختی، درد و رنج و مهلکه با گناه است و معنای دقیق آن با مفاهیم «سعادت»، «فوز» و «فلاح» که متضمن معنای وصول و مفهومی ایجابی است، تا حدودی متفاوت است. از نگاه اسلام هرچند خداوند نجات‌بخش است؛ اما انسان با اختیار و نقش فعال خود با فراهم‌نمودن شرایطی خاص، پذیرنده نجات الهی است.

اما نجات در مسیحیت پیوندی اساسی با شخص عیسی به‌عنوان منجی (و نه پیامبر) دارد. از این‌رو، اعلام ایمان به نجاتی که عیسی مسیح برای بشریت به ارمغان آورده، اساس مسیحیت رایج است. در این اعتقاد که بر میانی خاص انسان‌شناسی، مسیح‌شناسی و خداشناسی مسیحی استوار گردیده است، انسان در اسارت گناه و مرگ بوده، و از ناحیه خود قابلیت نجات را ندارد. لذا خداوند با حضور مستقیم خود در کالبد عیسی ناصری و با فدیة یا قربانی شدنش، تاوان گناه انسان را پرداخت کرده و او را از اسارت گناه نجات می‌دهد.

موضوع نجات و رستگاری و حیات طیبه و جاودان در اسلام، یکی از مسایل مهمی است که توجه تمام فرقه‌ها و نحله‌های مسلمانان در طول تاریخ بدان معطوف بوده است. سر اقبال مردم به دین، نیاز فطری آنها به رستگاری است و ادیان الهی به‌درستی این نیاز را تشخیص داده و در پی تأمین آن بوده‌اند.

فصل اول: نجات در قرآن

۱. مفهوم‌شناسی نجات

معنای مشترک در ماده «ن. ج. و» کنارزدن و خلاص‌نمودن است و از مصادیق آن، خلاص‌نمودن شخص از هلاکت و کنارزدن او از محیطی است که در آن قرار دارد. در قرآن کریم نیز در ۷۵ آیه، کلمه نجات و مشتقات آن وجود دارد و از آنجا که در برخی آیات، این کلمه تکرار شده؛ لذا موارد استعمال آن به ۸۴ مورد می‌رسد؛ زیرا واژه‌های «فوز و فلاح» نیز در بردارنده معنا و مفهوم نجات است.

۲. حقیقت نجات در قرآن و مصادیق آن

از مواردی که در قرآن کریم اشاره به مفهوم نجات دارد، می‌توان دو معنا را به دست آورد.

۲.۱. نجات از گناه

عمل شنیع و با گناه، شر است و باعث هلاکت انسان می‌گردد. در قرآن واژه نجات به رهایی از اعمال شنیع نیز اطلاق می‌گردد. تبعات و آثار سوء گناه مستلزم داخل شدن در مهلکه است و دورماندن از این آثار به معنی نجات است.

گناه دو اثر سوء از خود به جای می‌گذارد:

۱. اثر وضعی و تکوینی که به عنوان اولین اثر آن محسوب می‌گردد؛

۲. دیگر اثر گناه مربوط به دایره تکلیف و تشریح است.

گناه که به معنای تخطی از فرمان خداوند و تجاوز به ساحت ربوبی حق و اهانتی بزرگ به پروردگار است.

بنابراین شخصی که مرتکب گناه می‌گردد مستحق عقوبت الهی خواهد گردید.

نجات و رهایی از مهالک گناه، خواسته حقیقی و قلبی انسان‌های مؤمن است و قرآن کریم به این حقیقت اشاره کرده است:

«رَبِّ نَجْنِي وَ أَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ»^۱ «بار الهی من و اهل بیتم را از [زشتی] اعمال قوم

نجات بخش.»

«و ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ نَجِّنِي مِنَ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ»^۲ «خداوند برای ایمان آورندگان مثل همسر فرعون را آورده، آنگاه که گفت: «پروردگارا، پیش خود در بهشت خانه‌ای برایم بساز، و مرا از فرعون و کردارش نجات ده، و مرا از دست مردم ستمگر برهان!»

۲.۲. نجات از ظلمت

قرآن می‌فرماید: «قُلْ مَنْ يُنَجِّيكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ»^۳ «بگو: چه کسی شما

۱. شعر/۱۶۹.

۲. تحریم/۱۱.

۳. انعام/۶۳.

را از تاریکی‌های خشکی و دریا نجات می‌بخشد»

گویا مراد به نجات‌دادن از ظلمات دریا و خشکی، نجات از شداید و سختی‌هایی است که انسان در طول سفر با آن مواجه می‌گردد. اگر این شداید در تاریکی شب اتفاق بیفتد به شدت طاقت‌فرسا خواهد بود. تاریکی و ظلمت اضطراب انسان را بیشتر می‌کند و در این حالت انسان کمتر می‌تواند چاره‌اندیشی کند.

۲.۳. نجات مظلومان

خداوند متعال توسط موسی • قوم بنی‌اسرائیل را از ذلت و خواری نجات داد، ذلتی که توسط فرعون بر آنان تحمیل شده بود.

فرعون، فرزندان آنان را می‌کشت و زنان‌شان را زنده نگه می‌داشت^۱ و بر آنان بلندپروازی و قدرت‌نمایی می‌کرد.^۲

۲.۴. نجات رسولان و مؤمنان

خداوند در مورد نوح • می‌فرماید:

«فَكَذَّبُوهُ فَأَنْجَيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلِكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلَائِفَ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا...»^۳ «پس او را تکذیب کردند. آن‌گاه وی را با کسانی که در کشتی همراه او بودند نجات دادیم، و آنان را جانشین (تبهکاران) ساختیم، و کسانی را که آیات ما را تکذیب کردند غرق کردیم...»

۲.۵. نجات از شرک و کفر

«قَدْ افْتَرَيْنَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنْ عَدْنَا فِي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ إِذْ نَجَّانَا اللَّهُ مِنْهَا...»^۴ «اگر ما به آیین شما بازگردیم، بعد از آن که خدا ما را از آن نجات بخشیده، به خدا دروغ بسته‌ایم.»
قوم مشرک، حضرت شعیب و گروندگان به او را تهدید نموده و گفتند: «پا باید از دین توحید دست بردارید و با این که از شهر و دیار خود اخراج می‌شوید»

حضرت شعیب از ارتداد و بازگشت از دین توحیدی، اعلام انزجار نموده و به آنان گفت: «اگر پس از آن که خداوند آنان را از آیین شرک نجات داده، به آن آیین بازگشت نمایند، به خداوند دروغ بسته‌اند و آنان هیچ‌گاه چنین نخواهند کرد.»

۲.۶. نجات اخروی

۱. بقره/۴۹.

۲. قصص/۴.

۳. یونس/۷۲.

۴. اعراف/۸۹.

اراده خداوند به نجات و رستگاری انسان که همان سعادت واقعی اوست، تعلق گرفته است. نجات و رستگاری در هر دو جهان است که می‌تواند سعادت حقیقی انسان را تأمین کند.

از نگاه قرآن، زندگی آخرت در مقایسه با دنیا از اهمیت بسیار والاتری برخوردار است. براین اساس، نجات اخروی انسان نیز که مقدمه و لازمه سعادت اخروی اوست، دارای اهمیت بیشتری است. می‌توان گفت که هدف اساسی از ارسال پیامبران نجات و سعادت انسان‌ها در سرای آخرت است و نیاز انسان به دین نیز بیشتر در پرتو حیات جاودانه او معنا پیدا می‌کند.

نجات‌های دنیایی از مهالک که با مشیت و اراده خداوند صورت می‌گیرد، خود مقدمه نجات اخروی بشر از رنج‌های جهان دیگر است.

در حقیقت، کانون نجات اسلامی معطوف به جهان آخرت است. در قرآن کریم آمده که مؤمن آل فرعون خطاب به قوم خویش می‌گوید: «وَايَا قَوْمِ مَا لِي أَدْعُوكُمْ إِلَى النَّجَاةِ وَتَدْعُونَنِي إِلَى النَّارِ»^۱ «ای قوم چرا باید چنین باشد که من شما را به سوی نجات [از آتش جهنم] دعوت کنم، و شما مرا به سوی آتش بخوانید»

مؤمن مذکور، مردم را به سوی سبب نجات که همان توحید است فرا می‌خواند، و این دعوت چیزی جز دعوت موسی نبود. در مقابل مردم، وی را به کفر و شرک که سبب داخل شدن در آتش جهنم است، دعوت می‌نمودند.

۳. عوامل نجات از دیدگاه قرآن

۳.۱. ایمان و عمل صالح

در قرآن کریم، ایمان و عمل صالح از مهمترین عوامل سعادت و رستگاری بشر و سرمایه اصلی نجات و کلید درهای بهشت معرفی شده است. تعبیر «ایمان» و «عمل صالح» چنان گسترده است که تمام مراحل ایمان به خدا و سایر مبانی اعتقادی (اعم از اصول و فروع دین) از یکسو و انجام هرگونه کارهای شایسته فردی، اجتماعی و سیاسی و عبادی (اعم از مستحب و واجب) و ترک تمام کارهای زشت و ناپسند (اعم از حرام و مکروه) را از سوی دیگر شامل می‌شود. بنابراین، تمام تکالیف و اوامر و نواهی شرعی و کلیه دستوره‌های اخلاقی شریعت محمدی در حیطة عمل صالح قرار می‌گیرد. قرآن به صراحت تعریفی از عمل صالح ارائه نداده است، بلکه تنها بر مصادیق آن

۱. غافر/۴۱.

تکیه می کند. لیکن در یک بیان کلی می شود گفت هر عملی که وحی الهی یا عقل سلیم و فطرت سالم به آن فرمان دهد، عمل صالح است.

ایمان و عمل صالح به عنوان مهمترین عامل فلاح و نجات بشر دارای مصادیق گوناگونی است که در قرآن کریم و سنت به طور مفصل به آنها پرداخته شده است. برخی از مصادیق مهم که در سراسر قرآن و آیات متعدد آن مورد تأکید واقع شده است، عبارتند از:

۱. تقوا؛ ۲. احسان و نیکوکاری؛ ۳. خودسازی و تزکیه نفس؛ ۴. جهاد و شهادت؛ ۵. ترک هواپرستی و مبارزه با هوای نفس، همراه با خوف و خشیت از خداوند متعال؛ ۶. اطاعت از خدا و پیروی از رسول اکرم؛ ۷. صبر و شکیبایی در برابر شداید و شکیبایی در راه خدا؛ ۸. اخلاص در نیت، عمل و عقیده؛ ۹. استقامت و پایمردی در راه خدا؛ ۱۰. صدق و راستی؛ ۱۱. اهتمام به اقامه و حفظ نماز؛ ۱۲. توبی و تبری.^۱

۳.۲. شفاعت

شفاعت به عنوان یکی از اسباب نجات انسان از عذاب دوزخ، در قرآن کریم و روایات معصومان: تأکید فراوان شده است. بنابر گفته علامه طباطبایی *، اخبار دال بر وقوع شفاعت همگی بر این مطلب دلالت دارند که در روز قیامت افرادی گناهکار از اهل ایمان شفاعت می شوند، یعنی یا از دخول در آتش نجات می یابند و یا بعد از داخل شدن در آتش از آن بیرون می شوند. از مجموع آیات شفاعت استفاده می شود، کسانی که در قیامت مشمول شفاعت قرار می گیرند؛ عبارتند از: گناهکاران دین دار، متدینان به دین حق، و گناهکارانی که خدا دین شان را پسندیده است. همچنین شفاعت در آخرین موقف از موافق قیامت به کار می رود و گناهکار با شفاعت مشمول آمرزش قرار می گیرد و اصلاً داخل آتش نمی شود و یا آنکه بعد از داخل شدن در آتش با شفاعت نجات می یابد.

۳.۳. توبه

توبه یکی از آموزه های مهم و اساسی دین مبین اسلام و یکی از عوامل مهم نجات و رستگاری است که همواره مورد اهتمام قرآن کریم و تعالیم اهل بیت: بوده است و توبه از مصادیق عمل صالح هم شمرده می شود، ولی به سبب اهمیت و جایگاه ویژه آن در رستگاری ابدی انسان و تأکید متکلمان مسلمان بر اهمیت آن، به عنوان یک مسئله مستقل مورد بحث قرار می گیرد. آیات متعددی از قرآن کریم، انسان ها را به توبه از

۱. حسن طالبی، نجات شناسی از دیدگاه مسیحیت و اسلام، ص ۱۰۷.

گناه و بازگشت به سوی خدا فرامی‌خواند و در روایات متعددی نیز توبه به‌عنوان «آب حیاتی» که انسان را از هلاکت ابدی نجات می‌دهد و به رستگاری ابدی می‌رساند، معرفی شده است. تمام فرقه‌های مسلمان بر اصل وجوب توبه بر هر شخص مسلمانی اجماع دارند؛ اما اشاعره، وجوب توبه را وجوب شرعی، و امامیه و معتزله وجوب آن را وجوب عقلی می‌دانند.

۳.۴. رحمت و مغفرت خداوند

در قرآن می‌خوانیم: «وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا نَجَّيْنَا...»^۱ «خداوند به رحمت خود مؤمنان را نجات می‌دهد...»

اما این رحمت که به‌معنای افاضه نعمت و موهبت الهی است، متوقف بر این است که موانع از قبل برداشته شود.

و در آیه دیگر می‌خوانیم: «مَنْ يُصِرْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ»^۲ «هرکس در آن روز از عذاب خدا نجات یابد، مشمول رحمت خدا قرار گرفته است.»

برای نیل به مرتبه‌ی‌اعلای انسانی، وی باید موانعی چون گناهان را از خود دور کند و در نتیجه انسان برای برداشته‌شدن موانع و نجات از خود، نیاز به مغفرت خدا دارد.^۳

۴. موانع نجات از دیدگاه قرآن

۴.۱. گناه

گناه و معصیت که در واقع همان نافرمانی از خداوند متعال است، مهم‌ترین مانع نجات و بزرگ‌ترین عامل هلاکت و شقاوت و ورود به دوزخ به‌شمار می‌رود. به بیانی دقیق‌تر می‌توان گفت تمام اسباب دخول در دوزخ و حرمان از رحمت خداوند کریم، در تحت واژه «گناه» قرار می‌گیرد.

قرآن کریم «گناه» و معصیت خداوند را مهم‌ترین مانع نجات انسان و عامل سقوط او در عذاب معرفی می‌کند و به تشریح مصادیق متعدد آن که باعث عذاب الیم و خلود در دوزخ می‌شود، می‌پردازد. از دیدگاه اسلام گناهان به دو دسته گناهان صغیره و گناهان کبیره تقسیم می‌شوند. خداوند در مورد گناهان صغیره وعده عفو و آمرزش داده، اما در مورد گناهان کبیره وعده آتش و عذاب داده و توبه از آنها را واجب شمرده

۱. هود/۵۸.

۲. انعام/۱۶.

۳. مجتبی امامی، نجات در قرآن و مقایسه آن با آموزه نجات مسیحی، ص ۳۴.

است.

۴.۲. کفر، شرک و نفاق

کفر، شرک و نفاق به‌عنوان سرچشمه تمام گناهان و معاصی و رذایل نفسانی مطرح‌اند. قرآن کریم وعده جاودانه‌بودن عذاب در مورد آنها را داده است و تمام مسلمانان بر خلود کفار و منافقان در جهنم، اجماع و اتفاق نظر دارند.^۱

فصل دوم: نجات در مسیحیت

مسئله نجات به‌عنوان یکی از آموزه‌های عمده کتاب مقدس و یکی از مسایل مهم در حوزه کلام و فلسفه دین، همواره مورد توجه متألهان و فلاسفه مسیحی بوده است.

۱. حقیقت نجات در مسیحیت

برای فهم مسئله نجات از دیدگاه مسیحیان، در ابتدا باید نگرش این دین به انسان مطرح شود. از منظر مسیحیان، آدم با گناه و تمرد از دستور الهی و سرپیچی از فرمان او، گرفتار گناه بزرگی شد. این گناه، با ذات او عجین گردید و انسان، ذاتاً گناهکار و پلید شد؛ لذا از درگاه خدا رانده و به زمین تبعید شد. گناه ذاتی یا اولیه که باعث اخراج آدم از بهشت شد، موجب گردید که انسان نتواند به سرشت پاک و الهی خود برگردد. گناه اولیه، ذات انسان را خراب، و سرشت او را فاسد کرد.

سپس پیامبران زیادی برای رهایی و نجات انسان، با شریعت و قانون آمده‌اند؛ اما شریعت هم نمی‌تواند انسان را آزاد کند. قبح مسئله، آن قدر زیاد و فاجعه، به قدری عمیق است که تطهیر سرشت انسان از گناه ذاتی، از عهده شریعت بر نمی‌آید. این نکته، از مباحث مهم و کلیدی در اندیشه مسیحی است که با شریعت و قانون، نمی‌توان از بند و اسارت گناه اولیه آزاد شد.^۲

آنچه از فرازهای مختلف عهدجدید استفاده می‌شود؛ عبارت است از:

۱. آدم، با گناه خود، ذات انسان‌ها را گناه آلود کرد و باعث مرگ آنان شد؛

۲. گرچه در فاصله آدم تا موسی، انسان‌ها گناه می‌کردند؛ اما مقصر نبودند و مقصر

اصلی، آدم بود؛

۳. شریعت و قانون، توان رهایی بشر را ندارند؛

۱. مؤسسه فرهنگی جام‌طهور، مقایسه نجات و رستگاری از دیدگاه مسیحیت و اسلام، ش ۴.

۲. حسین‌علی سعدی، نجات‌شناختی تطبیقی، ص ۱۰، به نقل از کلیات الهیات رهایی‌بخش، مصطفوی.

۴. آدم و عیسی، یک فرق جوهری با هم دارند. آدم، باعث مرگ و بدبختی انسان‌ها! و مسیح، باعث حیات و نجات انسان‌ها است.

به‌طور کلی و به‌صورت اجمال، حقیقت نجات در مسیحیت رایج، آن است که خداوند برای نجات نوع انسان که در بند و اسارت گناه است، خود قیام نمود. او کلمه ازلیه و یگان فرزند خود را که با او هم ذات است، به شکل بشری پاک و خالی از گناه در میان انسان‌ها ظاهر ساخت و او را فدای گناه انسان کرد. بنابراین نجات انسان تنها از طریق خداوند و به‌واسطه مرگ فداکارانه پسرش (عیسی مسیح) برای رهایی انسان محکوم به مرگ، تحقق یافته است و راه دیگری غیر از دخالت مستقیم خدا برای آن وجود ندارد.^۱

نجات شناسی در مسیحیت بر این امر مبتنی است که تمام انسان‌ها به دلیل «گناه نخستین» یا گناه موروثی، ذاتا فاسد و در حضور خداوند گناهکار و محکوم به مرگند و مرگ عیسی بر صلیب و رستاخیز او، تنها عامل نجات انسان است. بنابراین، نجات از گناه و مرگ ابدی، از مسایل بنیادین این بحث در اندیشه کلامی مسیحیت است. در زمان مسیح این اعتقاد وجود داشت که گناه آدم و حوا در بهشت بر همه فرزندان و نسل‌های بعدی آنان اثر گذاشته است و تمام انسان‌ها از روزی که آدم از بهشت رانده شد، گناهکار متولد می‌شوند و عیسی نیز اعلام کرد که آمده است تا افراد بشر را از گناه نجات دهد و یا «بازخرید» کند. برای بخشایش و نجات انسان از گناه و مرگ، پدر که در آسمان است، به دلیل مهر پدری به ابنای بشر، با قربانی کردن پسر خود و مصلوب شدن او، بشریت را از گناه رها ساخته و نجات داده است. به اعتقاد الهی دانان مسیحی، از آنجا که نجات، کار مهم و روحانی خداوند در مورد انسان است، خداوند نجات بشر را اراده کرده و آن را در تاریخ محقق ساخته است و در این مورد دارای نقشه، برنامه و روشی مشخص است. هنری تیسن در کتاب الهیات مسیحی نقشه نجات را این‌گونه بیان می‌کند: ۱. خداوند انسان را خلق فرمود. ۲. اجازه داد تا سقوط کند. ۳. نجات مسیح را که برای همه کافی بود فراهم ساخت. ۴. عده ای را برای نجات برگزید. ۵. روح القدس را فرستاد تا کار نجات برگزیدگان را اجرا نماید.

۲. عوامل نجات در مسیحیت

مهمترین عوامل نجات و رستگاری از دیدگاه مسیحیت عبارتند از:

۱. مجتبی امامی، نجات در قرآن و مقایسه آن با آموزه نجات مسیحی، ص ۳۹.

۲.۱.۲.۱. فدا

مرگ مسیح بر صلیب و کفاره شدن او برای گناهان جهت تحقق نجات بشر به عنوان تنها راه نجات حقیقی و رسیدن به حیات ابدی، از اصول بنیادین اعتقاد مسیحی است، به نحوی که تنها تمایز اساسی بین مسیحیت و سایر ادیان شمرده شده است. اساس سایر ادیان بر تعالیم بنیان گذاران آنها قرار دارد؛ اما مسیحیت با تمام ادیان این تفاوت را دارد که بر اساس مرگ بنیان گذار خود قرار گرفته است. اگر مرگ مسیح را به کناری بگذاریم، مسیحیت به سطح سایر ادیان نزول خواهد کرد. در این صورت هر چند هم اخلاقیات عالی خواهیم داشت؛ اما فاقد نجات خواهیم بود، به طوی که اگر صلیب را برداریم، قلب مسیحیت از بین خواهد رفت.

۲.۲.۱. ایمان

یکی از عوامل مهم نجات در مسیحیت، مسئله «ایمان» است. کتاب مقدس نیز بر آموزه ایمان به عنوان یکی از عوامل مهم کسب نجات و رستگاری تأکید بسیار کرده است. ایمان عهد جدید، به طور خلاصه بر اساس این اعتقاد قرار دارد که خدا به وسیله زندگی و رستخیز مسیح، به نحو قاطعانه ای وارد زندگی بشر گردید. در قرن اول اگر کسی رستخیز عیسی را قبول نمی کرد، مسیحی نبود. در واقع، پایه ایمان مسیحی همان رستخیز مسیح بود

۲.۲.۳. فیض (لطف الهی)

یکی دیگر از عوامل مهم نجات که در مسیحیت همواره مورد تأکید متکلمان و فلاسفه مسیحی واقع شده است، «فیض و لطف الهی» است. یکی از نویسندگان مسیحی درباره مفهوم «فیض» می گوید: «در واقع، فیض را نمی توان توصیف کرد و فقط می توان از راه تجربه آن را دریافت. وی با ذکر این مطلب که «فیض رابطه شخصی خدا با ما است، تصریح می کند: «نزدیک ترین معادل معنای فیض، مهر و عشق پایدار است.»

۳. موانع نجات از دیدگاه مسیحیت

در آیین مسیحیت از «گناه» و «شریعت»، به عنوان دو مانع مهم نجات و رستگاری بشر یاد شده است.

۳.۱. گناه به عنوان اولین مانع مهم نجات و رستگاری

یکی از نظرهای مهم قدیس آگوستین، اعتقاد به «گناه اولیه» است. وی تأکید

می‌کرد، انسان به این صورت آزاد نیست که بتواند بین نیکی و بدی، یکی را انتخاب کند. میراث انسان، گناه‌آلودگی است و به‌همین دلیل وی به گناه تمایل دارد و این تمایل آن قدر شدید است که اگر لطف و فیض الهی کمک نکند، نمی‌تواند بر گناه غلبه کند. انسان به جای اینکه آزاد باشد، در اسارت گناه به سر می‌برد و فقط با لطف الهی می‌تواند از این بند آزاد شود. طبق تعالیم کتاب مقدس، نتیجه قطعی گناه، «مرگ» است. باب‌های دوم و سوم سفر پیدایش، چنین تعلیم می‌دهد که مرگ در نتیجه گناه وارد جهان شد.^۱

۳.۲. «شریعت» به عنوان دومین مانع مهم نجات و رستگاری

شریعت، دومین مانع نجات انسان، در مسیحیت معرفی شده است. در بخش‌هایی از عهد جدید به شدت علیه «شریعت» سخن گفته شده و شریعت به عنوان یکی از موانع مهم نجات بشر معرفی گردیده است. به اعتقاد مسیحیان، شخصی که گرفتار مرض گناه است، احتیاجش با شریعت و قوانین و دستورهای نیکوی اخلاقی و امر و نهی برآورده نمی‌شود، بنابراین، انجام اعمال و مناسک مذهبی نمی‌تواند هیچ نقشی در رستگاری و نجات انسان ایفا کند. منظور مسیحیان از عبادت، تحصیل نجات و بخشش گناهان نیست؛ زیرا به اعتقاد آنان نجات را نمی‌توان به وسیله کارهایی که انجام می‌گیرد، به دست آورد، بلکه بخشش از طرف خدا رایگان به انسان عطا می‌شود، به شرطی که به مسیح ایمان آورد. از این رو عبادت خدا نه جهت تحصیل نجات، بلکه به منظور ابراز محبت و قدردانی به خدا برای نجات رایگانی است که به انسان بخشیده است.^۲

بخش سوم: مقایسه اجمالی نجات در اسلام و مسیحیت

۱. نقاط افتراق

گرچه هر دو دین بر ایمان به خدای واحد و روز رستاخیز و مسئله نجات‌بخشی بشر تأکید می‌کنند؛ اما در تبیین مسئله نجات دارای اختلافات و تفاوت‌های بسیاری با یکدیگرند.

۱.۱. درحالی‌که در مسیحیت، اساس و بنیان این مسئله بر نجات از گناه و هلاکت ابدی قرار دارد و بر نوعی «نجات اخلاقی» تأکید می‌شود؛ اما در اسلام بر نجات از

۱. مؤسسه فرهنگی جام طهور، مقایسه نجات و رستگاری از دیدگاه مسیحیت و اسلام، ش ۱.

۲. حسن طالبی، نجات‌شناسی از دیدگاه مسیحیت و اسلام، ص ۱۰۷.

هرگونه شقاوت روحی و عذاب روحانی و جسمانی که پس از مرگ و در عالم برزخ و یا در قیامت و یا در هردو بر انسان وارد می‌شود، تأکید می‌شود. بنابراین در مسیحیت بر «نجات از اسارت گناه و قدرت مرگ» تأکید می‌شود؛ حال آنکه در اسلام بر «نجات از شقاوت‌های روحی و آلام و عذاب‌های روحانی و جسمانی عالم پس از مرگ» اشاره شده است.

۱,۲. در مسیحیت، اعتقاد بر آن است که قبل از آنکه بشر بخواهد یا بتواند کاری برای نجات خویش انجام دهد، خداوند به‌وسیله مرگ عیسی بر صلیب، این مهم را به انجام رسانده و از این‌رو تمام پیروان عیسی از اسارت گناه و مرگ رها شده و نجات یافته‌اند. اما از دیدگاه اسلام، هر کس خودش باید با تمسک به قرآن کریم و پیامبر و اهل‌بیت: و با تلاش و کوشش خود و با انجام اعمال صالح و کسب فضایل اخلاقی و تهذیب نفس و پرهیز از گناه در طول حیات دنیوی به آن دست یابد. بنابراین از دیدگاه مسیحیت، «نجات» از هم‌اکنون برای پیروان عیسی حاصل و فراهم است؛ زیرا خداوند با فدیة مسیح از انسان، راضی گشته و نجات را به رایگان به او هدیه نموده است. اما نجات در اسلام، در گروی ایمان واقعی به اصول محوری دین حق و اعمال صالح است که انسان حاصل آن را در عالم پس از مرگ خواهد دید.

۱,۳. گرچه در هر دو دین بر مسئله ایمان به‌عنوان یکی از عوامل مهم نجات تأکید شده است؛ اما در تفسیر ایمان و تبیین ارکان و متعلقات آن، تفاوت‌های بسیاری در هر دو دین وجود دارد. در اسلام، علاوه بر اقرار زبانی، تصدیق قلبی به مبدأ و معاد و نبوت نبی حاضر و وحی ناسخ از ارکان ایمان است که جهت نجات باید با عمل صالح نیز همراه باشد. اما در مسیحیت مسایلی همچون فدا، تجسد، تصلیب و رستاخیز عیسی، از ارکان ایمان مسیحی است که همواره در اندیشه فیلسوفان دین مسیحی نیز به‌شدت به چالش کشیده شده است.

۱,۴. در اسلام بر نقش عمل صالح که گستره آن تمام اصول اعتقادی و فروع دین و کلیه واجبات و محرّمات شرعی و اخلاقی را دربرمی‌گیرد، در فلاح و رستگاری انسان تأکید بسیار شده است؛ اما مسیحیت علاوه بر آنکه هیچ ارزشی برای «عمل» در نجات انسان قایل نیست، انسان را عاجزتر از آن می‌داند که بتواند برای نجات خویش کاری انجام دهد. از این‌رو مسیحیان، «نجات» را هدیه‌ای مجانی از طرف خدا می‌دانند؛ زیرا به اعتقاد آنان، خداوند قبلاً با مرگ عیسی بر صلیب از بشریت راضی شده، و خشنودساختن مجدد او دیگر ضروری نیست.

۵، ۱. یکی دیگر از عوامل نجات از نظر هر دو دین، مسئله توبه است. در اسلام، توبه به معنای بازگشت به سوی خدا، همراه با ترک گناه و معصیت و پشیمانی از انجام آن و عزم بر ترک آن است که از سوی خود فرد انجام می‌گیرد و سبب آمرزش گناهان از سوی خداوند می‌شود؛ اما در مسیحیت، توبه (اعتراف) که یکی از آیین‌های هفت‌گانه است، به دست کشیش انجام می‌پذیرد؛ به این معنا که شخص گناهکار باید نزد کشیش به گناه خود اعتراف کند تا کشیش او را عفو نماید و گناهانش را بیامرزد.

۲. نقاط اشتراک

هر چند اختلافات در این دو نظریه عمیق است؛ اما نمی‌توان برخی از همسانی‌های موجود در این دو سنت را در زمینه نجات‌شناسی نادیده گرفت و از طرح آن غفلت نمود.

۱، ۲. نجات از گناه و هلاکت آن، از موارد مشترک میان اسلام و مسیحیت در بحث نجات‌شناسی است. هم اسلام و هم مسیحیت گناه را به‌عنوان یکی از مهالک مهم به حساب می‌آورند.

گناه با فطرت کمال‌جویی انسان ناسازگار است و ارتکاب و اصرار بر انجام آن نه تنها انسان را از رسیدن به کمال باز می‌دارد؛ بلکه او را در گرداب مفاسد و مهالک غرق می‌گرداند.

بنابراین هر چند مفهوم گناه در دین مسیحیت با آنچه در اسلام مطرح است، تا حدودی متفاوت است؛ اما یک معنای مشترک از این مفهوم در هر دو سنت وجود دارد و آن اینکه گناه به معنای تخطی از فرمان خداوند و تجاوز به ساحت ربوبی او بوده و این اهانتی بس بزرگ به پروردگار است. از نظر هر دو سنت شخصی که مرتکب گناه می‌گردد، مستحق عقوبت الهی خواهد گردید. البته توبه از گناه باعث از بین رفتن آثار تکوینی آن و همین‌طور برداشته شدن عقوبت اخروی می‌گردد.

۲، ۲. رحمت خداوند، در نجات انسان در هر دو سنت اسلام و مسیحیت از جایگاه بسیار مهمی برخوردار است و شرط اساسی برای نجات از عذاب خداوند است. از نظر اسلام، رحمت که به معنای افاضه نعمت و موهبت الهی است، متوقف بر این است که موانع از قبل برداشته شود. گناه از بزرگ‌ترین موانع نجات است. رفع این مانع نیاز به مغفرت خدا دارد و خود مغفرت نیز از غلبه رحمت خداوند ناشی می‌گردد. بنابراین اگر رحمت خداوند نباشد، عذاب از احدی برداشته نخواهد شد: «مَنْ يُصْرَفْ

عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ»^۱ «هر کس در آن روز از عذاب خدا نجات یابد، مشمول رحمت خدا قرار گرفته است.

از نظر مسیحیان نیز خداوند منبع رحمت و دارای محبت نسبت به انسان‌ها است. در نجات‌شناسی مسیحی، جایگاه رحمت و مغفرت خداوند بسیار مهم است؛ زیرا از نگاه آنان، خداوند براساس صفت رحمت خود مسیح را فدای بشریت نمود. آمرزش گناهان در مسیحیت نیاز به رحمت خداوند دارد.

باید یادآور شد که ریشه بسیاری از تفاوت‌ها در مبانی و پیش‌فرض‌های الهیاتی این دو دیدگاه نهفته است. آموزه نجات در دین مسیحیت بر مبانی و اصول اعتقادی خاصی استوار گردیده است. نحوه نگرش آنان به انسان و سرشت او، تلقی و درک آنان از جایگاه عیسی^۲، اعتقاد آنان به رستاخیز و کیفیت آن، از مبانی مهم نجات‌شناسی مسیحی است. باور به تثلیث نیز به‌عنوان یک اعتقاد پذیرفته شده و به‌عنوان یکی از پیش‌فرض‌های نجات مسیحی مطرح گردیده است.

نگرش متفاوت اسلام به انسان و جایگاه حضرت عیسی^۳ در تقابل با مسیحیت، خود می‌تواند به‌عنوان مبنایی در نجات اسلامی مطرح باشد.

هرچند در باب انسان‌شناسی و مسیح‌شناسی میان دو سنت اختلافات عمیقی وجود دارد، در مورد جهان آخرت و مسایل مربوط به آن، مشترکات زیادی میان اسلام و مسیحیت رایج موجود است که موجب همسانی نسبی در برخی از مبانی میان اسلام و مسیحیت گردیده است؛ مبانی مشترکی همچون جاودانگی انسان، حقیقت جهان پس از مرگ، وجود عالم برزخ و قیامت و به دنبال آن جهنم و بهشت.^۲

نتیجه

مفهوم نجات در قرآن یک معنای عدمی و سلبی است و معنای دقیق آن با مفاهیم «سعادت»، «فوز» و «فلاح» که ایجابی می‌باشند تفاوت دارد. نجات به‌عنوان اولین نگرانی انسان و اولین دغدغه پیامبران مقدم بر سعادت اوست. البته رسیدن به این درجات مستلزم عبور از مرحله پیشین (یعنی نجات از مهالک) است. نجات دنیایی از مهالک که با اراده خداوند صورت می‌گیرد، خود مقدمه نجات اساسی بشر یعنی نجات از رنج‌های جهان دیگر است.

۱. انعام/۱۶.

۲. مجتبی امامی، نجات در قرآن و مقایسه آن با آموزه نجات مسیحی، ص ۵۱.

از نظر اسلام و مسیحیت، عامل اساسی نجات انسان، ایمان است. در ایمان اسلامی هم معرفت لازم است و هم التزام به مقتضای آن، به طوری که آثار آن در عمل بروز کند؛ اما در آموزه نجات مسیحی، دلالت صریح و روشنی از نقش عمل در نجات انسان وجود ندارد.

نجات از گناه از موارد مشترک میان اسلام و مسیحیت در بحث نجات‌شناسی است. از نظر اسلام انسان اگرچه با عنایت و فیض رحمانی مشمول نجات می‌گردد و نقش او کاملاً برجسته و نمایان است؛ اما در نجات مسیحی انسان، تسلیم اراده حق است؛ زیرا نجات طرح و نقشه خداوند بوده که مستقیماً به دست او اجرا گردیده است.

گرفتاری نوع انسان در انواع عذاب و رنج برخلاف رحمت و واسعۀ خداوند است. بنابراین شمول رحمت الهی اکثریت انسان‌ها را باید اهل نجات بدانیم، نه اینکه تنها قایل به نجات عده‌ای خاص باشیم. گروه کثیری از غیرمسلمانان که کفر قلبی ندارند، مشمول نجات الهی می‌گردند؛ زیرا کافر حقیقی، کسی است که با وجود علم و معرفت، حق را انکار با آن ستیزه‌جویی کند.

در نجات‌شناسی مسیحی نیز جایگاه رحمت و مغفرت خداوند بسیار مهم است؛ زیرا از نگاه آنان خداوند براساس صفت رحمت خود مسیح را فدای بشریت نمود. در سنت مسیحیت هر چند ایمان به عیسی مسیح به‌عنوان خداوند، شرط انحصاری نجات است؛ اما در قرن اخیر در شمول نجات نسبت انسان‌های حق‌طلب و در ظاهر غیرمسیحی اگر از روی ایمان و اخلاص خویش را وقف خداوند نمایند، تجدیدنظر شده است.

منابع

قرآن کریم.

کتاب مقدس (انجمن پخش کتب مقدسه).

۱. امامی، مجتبی، «نجات در قرآن و مقایسه آن با آموزه نجات مسیحی»، فصلنامه قیسات، ش ۴۳، بهار ۱۳۸۶ ش.
۲. بی. ناس، جان، تاریخ جامع ادیان، ترجمه علی اصغر حکمت، انتشارات آموزش انقلاب اسلامی، چ پنجم، تهران، ۱۳۷۲ ش.
۳. تیسن، هنری، الهیات مسیحی، ترجمه ط، میکائلیان، انتشارات حیات ابدی، تهران.
۴. جوادی آملی، عبدالله، تسنیم، ج ۵، چ اول، مرکز نشر اِسرائ، قم، ۱۳۸۲ ش.

۵. دایرةالمعارف کتاب مقدس، ترجمه بهرام محمدیان و دیگران، سرخدار، تهران، ۱۳۸۱ش.
۶. سعدی، حسین‌علی، «نجات‌شناختی تطبیقی (اسلامی - مسیحی)»، مرکز تحقیقات اصفهان، بی‌تا.
۷. طالبی، حسن، «نجات‌شناسی از دیدگاه مسیحیت»، سایت باشگاه اندیشه.
۸. طباطبایی، سید محمدحسین، المیزان فی تفسیرالقرآن، مؤسسه اسماعیلیان، قم، ۱۴۱۴ق.
۹. لین، تونی، تاریخ تفکر مسیحی، ترجمه روبرت آسریان، انتشارات فرزانه، چاول، تهران، ۱۳۸۰ش.
۱۰. مجلسی، محمدباقر، بحار الأنوار، دار احیاء التراث العربی، لطبعة الثالثة، بیروت، ۱۴۰۳ق.